

Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum

Kirjallinen asiantuntijalausunto

22.3.2021

Eduskunta
Sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Viite VNS 1/2021 vp Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

Aika Sivistysvaliokunnan kokous 14.5.2021 klo 11.30

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi koskien Valtioneuvoston koulutuspoliittista selontekoa.

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Koulutuspoliittisen selonteon valmistelu

Koulutuspoliittista selontekoa valmistellessaan opetus- ja kulttuuriministeriö lähestyi Vammaisfoorumiä ehdottaen tapaamista ja keskustelua selonteon aihepiiristä vammaisten ihmisten näkökulmasta. Tämä tapaaminen ei kuitenkaan koskaan toteutunut. Kun asiaa tiedusteltiin, tapaamisen toteutumattomuutta perusteltiin ajan riittämättömyydellä.

Vammaisfoorumi antoi tammikuussa 2021 oman lausuntonsa opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta koulutuspoliittiseksi selonteoksi. Tässä lausunnossa Vammaisfoorumi nosti esiin lukuisia asioita ja epäkohtia, sillä koulutuspoliittisen selonteon luonnos oli lähes kokonaan sivuuttanut vammaiset ihmiset. Sivistysvaliokunnan käsittelyssä olevaan koulutuspoliittiseen selontekoon on otettu huomattavasti luonnosta paremmin mukaan vammaisten ihmisten näkökulma. Vammaisfoorumi kuitenkin nostaa esiin joitain seikkoja, jotka on perusteltua ottaa huomioon.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja yhdenvertaisuuslaki

Suomi on ratifioinut YK:n vammaissopimuksen ja se on tullut voimaan 10.6.2016. Sopimus on voimassa laintasoisena.

Vammaisfoorumi on tyytyväinen, että YK:n vammaissopimus ja Euroopan Unionin perusoikeuskirja on noteerattu koulutuspoliittisessa selonteossa. YK:n vammaissopimuksen läpileikkaavina, valtioita velvoittavina periaatteina ovat muun muassa yhdenvertaisuuden, esteettömyyden ja osallisuuden toteutuminen. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi yleissopimus velvoittaa kohtuullisten mukautusten tekemiseen.

Koulutusta käsittelee yleissopimuksen 24 artikla. Artiklan säännökset velvoittavat takaamaan yhdenvertaisen oikeuden koulutukseen. Vammaisia ihmisiä ei saa sulkea koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden vuoksi. Lisäksi vammaisia ihmisiä varten on tehtävä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset.

YK:n vammaissopimuksen 9 artikla käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Se kattaa laajasti kaiken rakennetusta ympäristöstä viestintään sekä erilaisiin palveluihin mukaan luettuna sähköiset palvelut.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 6 §:ssä säädetään koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta. Koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia säädetään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä. Koulutuksen järjestämisessä kohtuullisten mukautusten alaan kuuluvat opiskelemaan pääsemiseksi, opintojen suorittamiseksi ja opinnoissa etenemiseksi ihmisen vamman vuoksi tarvittavat mukautukset.

Vammaisten ihmisten oppiminen

Vammaisfoorumi on tyytyväinen koulutuspoliittiseen selontekoon lisätystä luvusta ”3.12 Vammaisten ihmisten oppiminen”. On hyvä, että kyseisessä

luvussa tuodaan esiin myös jatkuva oppiminen ja työelämäosallisuus, sillä näillä alueilla vammaisten ihmisten osallistumisen mahdollisuudet ovat heikkommat. Laadukas ohjaus on olennainen osa myös aikuisten oppimista.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että vammaiset oppilaat ja opiskelijat ovat yksilöitä, joiden tarpeet vaihtelevat. Jokaisen vammaisen oppilaan ja opiskelijan yksilölliset tarpeet ovat ne, joiden pohjalta palvelut ja tukitoimet tulee järjestää ja toteuttaa.

Myös vammaisten maahanmuuttajien ja kielivähemmistöjen tarpeisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Puhuttaessa kielivähemmistöistä on muistettava myös viittomakieltä äidinkielenään käyttävät.

Selonteon luvun 3.12 mukaan vammaisen opiskelija voi saada vammaispalvelulain (380/1987) nojalla tarpeensa mukaan kuljetuspalveluja opiskelumatkoihin, oikeuden julkisesti rahoitetun henkilökohtaisen avustajan käyttämiseen opiskelussa sekä erilaisia tulkkauspalveluja. Tulkkauspalvelut siirrettiin vammaispalvelulaista erilliseen lakiin vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (133/2010) ja samalla niiden järjestämisvastuu siirtyi Kelalle. Kuten selonteossakin todetaan, näiden palvelujen toteutumisessa on epäkohtia, ja ne eivät valitettavan usein toteudu vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden ja elämäntilanteiden mukaisina.

Laadukas ohjaus ja neuvonta

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan inklusiivinen oppimisympäristö edellyttää riittävää yksilöllistä tukea ja ohjausta sekä tietoa ja osaamista vammaisuudesta ja vammaisten oppilaiden ja opiskelijoiden tarpeista. Koulutusjärjestelmän eri toimijoiden tulee olla tietoisia siitä, millaista tukea on tarjolla, millaista tukea tarvitaan ja mistä sitä on saatavilla. Aiemmin vammaisen oppilaan tai opiskelijan koulutuspolulla todetut hyvät toimintamallit on tärkeää siirtää oppilaan tai opiskelijan mukana seuraavalle koulutusasteelle tai seuraavaan opiskelupaikkaan.

Vammaisfoorumi pitää erittäin tärkeänä, että suomalaista koulutusjärjestelmää leikkaa läpi riittävä ja laadukas tuki ja ohjaus. Kolmiportaisen tuen mallin ulottaminen myös toiselle asteelle kattamaan koko oppivelvollisuus tukisi tehokkaasti vammaisten lasten ja nuorten opiskelua ja täten edistäisi työelämäosallisuutta. Se myös vähentäisi selonteossakin mainittuja ongelmia tuen siirtymisessä perusasteelta toiselle asteelle. Vammaisfoorumi ehdottaa, että kolmiportaisen tuen mallin ulottamista toiselle asteelle harkitaan vakavasti.

Yhtenä koulutuspoliittisen selonteon toimenpiteenä on riittävän opetuksen ja ohjauksen turvaamiseksi sekä opintojen aikaisen tuen varmistamiseksi ammatillisessa koulutuksessa edelleen kehitettävä henkilökohtaistaminen siten, että siinä voidaan ottaa käyttöön ammatillisen koulutuksen luonteeseen soveltuva myönteinen erityiskohtelu. Tämän Valmistelussa otetaan huomioon kolmiportaisen tuen selvityksistä saadut kokemukset. Selonteosta ei käy ilmi, mitä tällä myönteisellä erityiskohtelulla tosiasiaassa tarkoitetaan.

Koulutusjärjestelmän tulee taata riittävä tuki myös lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Tuen on aina perustuttava vammaisen opiskelijan omiin tarpeisiin. On huomattava, että myös lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa (eli muuallakin kuin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa) tulee olla osaamista vammaisten opiskelijoiden ohjaamiseen.

Toisella asteella ja korkea-asteella opiskelun tueksi tarvittavat vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelujen opiskelumatkat ja henkilökohtaisen avun sekä Kelan ammatillisena kuntoutuksena myönnettävät apuvälineet ja niiden käytönopetuksen vammaiset nuoret joutuvat hakemaan itse. Kelan ammatillisena kuntoutuksena myönnettävät apuvälineet tulee hakea itse jo peruskoulun 7. vuosiluokalta lähtien. Tämä edellyttää vammaisilta nuorilta ja heidän perheiltään huomattavaa määrää asioiden hoitamista. Vammaisten nuorten ei tulisi joutua venymään ikätovereitaan suurempaan itseohjautuvuuteen. Vammaisia oppilaita ja opiskelijoita tulisi myös tukea ja mentoroida eri tavoin sopivan tuen ja apuvälineiden löytämisessä. (Ks. Esimerkiksi [Mentorskap - Mentorskap \(horsel-mentorskap.fi\)](http://Mentorskap-Mentorskap(horsel-mentorskap.fi)))

Digitalisaatio ja saavutettavuus

Koulutuspoliittisen selonteon yhtenä läpi leikkaavana tavoitteena on digitalisaatio ja sen vahvistaminen ja lisääminen. Uutta teknologiaa on tarkoitus hyödyntää laajasti ja innovatiivisesti oppimisen tukena. Selonteon tavoitteiden mukaan digitaalisen oppimisen ympäristö on kehittynyt ja oppimisen tietovarannot ovat sekä ihmisten että yhteiskunnan käytössä edistämässä oppimista ja pedagogista kehittämistä.

Koulutuspoliittisessa selonteossa huomioidaan digitaalisten oppimisympäristöjen kehittäminen erilaisten oppijoiden tarpeisiin. Kehittämistyössä on erityisen tärkeää tunnistaa, että vammaiset ihmiset eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä.

Ellei saavutettavuutta oteta vakavasti, esimerkiksi näkövammaiset lapset, nuoret ja aikuiset jäävät helposti ulkopuolelle eivätkä voi olla osallisina yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kuuroille puolestaan on tärkeää, että

oppimisalustaa kehitettäessä otetaan huomioon viittomakieli. Osalle vammaisista lapsista jo digitaaliseen oppimisympäristöön tunnistautuminen on este, jota he eivät voi ylittää ilman asianmukaista tukea. Myös luku- ja kirjoitustaidottomat vammaiset ihmiset tulisi huomioida digipalveluja tarjottaessa ja niitä hankittaessa.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että kaiken digitalisaation kohdalla on varmistettava saavutettavuus, jotta kyseiset palvelut ja järjestelmät ovat tosiasiaassa kaikkien käytettävissä. Ellei tätä varmisteta, esimerkiksi näkövammaisten opiskelijoiden eriarvoisuus suhteessa muihin opiskelijoihin kasvaa eikä tavoitteen mukaisesti vähene. Asiaa on tarkasteltava sekä opiskelijoiden, heidän vanhempiansa, että koulutusalan henkilöstön näkökulmasta. On huomattava, että vammaisen ihminen voi olla opiskelija, opiskelijan vanhempi tai oppilaitoksen työntekijä.

Saavutettavuuden tulee olla keskeisessä roolissa myös valmisteltaessa yhtenä toimenpiteenä esitettyä kansallista oppimisympäristöjen digitalisointia ja digitaalisia oppimisratkaisuja koskevaa strategiaa.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että opetus- ja kulttuuriministeriön sekä muiden koulutukseen liittyvien tahojen on aiheellista hyödyntää oman työnsä tukena saavutettavuuteen liittyvää asiantuntemusta ja materiaaleja. Näitä on tarjolla esimerkiksi Etelä-Suomen aluehallintoviraston ja Celia näkövammaisten kirjaston verkkosivuilla sekä Näkövammaisten liitossa ja Kehitysvammaliitossa.

Esteettömyys

Vammaisfoorumi pitää myönteisenä, että esteettömyys laajasti ymmärrettynä on otettu selonteossa huomioon. Esimerkiksi rakennetun ympäristön esteettömyyden rinnalle on nostettu asenteellinen ja sosiaalinen esteettömyys. Vammaisfoorumi korostaa myös selkokielen ja viittomakielen merkitystä aidosti kaikille sopivan koulutusjärjestelmän rakentamisessa.

Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus

Yhtenä selonteossa esitettyä tavoitteena on, että uudistetaan varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetuslainsäädäntö kokonaisuutena. Vammaisfoorumin mielestä pelkkä varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetus - lainsäädännön uudistaminen ei riitä, vaan tulee uudistaa myös rajapinta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön sekä kuntoutuksen uudistamiseen. Erilaisten hyvinvointijärjestelmien yhteistoiminta on tärkeää kokonaisuuden kannalta. Hyvinvoinnille riittävä oikea-aikainen tuki ja matalan kynnyksen palvelut tulee tarkoittaa ja sisältää kokonaisvaltaisesti palveluita

ottaen huomioon myös sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kuntoutuksen palvelut. Koulutussektorin lakiuudistukset tulee kytkeä käynnissä oleviin muihin uudistuksiin, sillä väistämättä ne liittyvät toisiinsa tiukemmin tai löysemmin.

Toinen aste ja korkea-aste

Toisen asteen menestyskekkäät opinnot ovat vammaisille nuorille tärkeä ponnahduslauta työelämään tai jatko-opintoihin. Vammaisfoorumi on huolestunut, miten harvoin vammaiset nuoret valitsevat lukio-opinnot. Lukioon tulee taata riittävä ja vammaisen opiskelijan tarpeisiin vastaava tuki. Perusasteella tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että ohjaustyötä tekevällä henkilökunnalla on riittävä osaaminen koskien vammaisten nuorten opiskelua, jotta he osaavat ohjata vammaisia nuoria heidän kiinnostuksensa ja tulevaisuutensa kannalta merkityksellisiin opiskelupaikkoihin.

Vammaisfoorumi viittaa Anni Kyröläisen tekemään selvitykseen (Vammaisten henkilöiden työllistymisen rakenteelliset esteet, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:36). Selvityksessä ehdotetaan muutoksia oppisopimuskoulutukseen ja parannuksia ammattikoulutuksen työelämälähtöisyyteen. Edellä mainitut edistäisivät vammaisten nuorten opiskelumahdollisuuksia. Esimerkiksi tuettu oppisopimus on yksi keino helpottaa vammaisten ihmisten ammatillisten opintojen ja tutkintojen suorittamista.

Vammaisfoorumin mielestä toisen asteen opintojen välisiä rajoja tulisi madaltaa ja varmistaa, että opintosuuntien välillä on mahdollista siirtyä, mikäli opiskelijan aiemmin tehdyt suunnitelmat muuttuvat. Erityisesti Vammaisfoorumi haluaa varmistaa, että TELMA-opinnoista on mahdollista jatkaa ammatillisiin opintoihin ja ammatilliseen perustutkintoon.

Vammaisten ihmisten mahdollisuuksia osallistua korkeakoulutukseen tulee lisätä esimerkiksi korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman toimenpiteillä sekä kehittämällä avoimen korkeakoulun väylää.

Vammaisten ihmisten koulutustaso on muuta väestöä matalampi. Tilastotietoa on olemassa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän näkövammarekisterin tilastoista. Näkövammarekisterin tilastojen mukaan työikäisistä näkövammaisista perusasteen tutkinnon varassa on 35,1 %, keskiasteen tutkinnon suorittaneita on 43,9 % ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneita 20,6 %. Vastaavasti työikäisten näkövammaisten työllisyysaste on 41,6 %. On todennäköistä, että vammaisten koulutustaso ja työllisyysaste ovat kaikkia vammaisia ihmisiä katsottaessa näitäkin matalammat.

Vammaisfoorumi pitää erittäin tärkeänä, että vammaisten ihmisten asema on yksi keskeinen pilari koulutuspoliittisen selonteon toimeenpanossa.

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan on tärkeää, että kouluissa on osaamista myös kuntoutuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden merkityksestä vammaisten nuorten opiskelulle. Oppilaitoksissa tulee olla resursseja, aikaa ja valmiutta yhteistyöhön ja verkostoitumiseen kuntoutuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden sekä vammaisjärjestöjen kanssa. Tällaisella verkostoyhteistyöllä voidaan merkittävästi edistää vammaisten ihmisten opiskelua ja sen jälkeistä työllistymistä. On tärkeää, että vammaisjärjestöjen asiantuntemusta, ja myös kokemustoimijoita, käytetään oppilaitoksissa niiden tekemän oman työn tukena.

Vammaisfoorumi on tyytyväinen siihen, miten koulutuspoliittisessa selonteossa on huomioitu yhdenvertaiset mahdollisuudet myös kansainvälisiin opiskelukokemuksiin.

Vapaa sivistystyö

Yhtenä koulutuspoliittisen selonteon toimenpiteenä on maahanmuuttajille tarkoitetun vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen riittävyyden ja saatavuuden varmistaminen molemmilla kansalliskielillä. Vammaisfoorumi huomauttaa, että myös vammaisten maahanmuuttajien ja heidän perheenjäsentensä lukutaitokoulutuksen saatavuus on varmistettava. Vammaisella maahanmuuttajalla tulee olla yhdenvertainen oikeus saada koulutusta kuin vammattomalla maahanmuuttajalla.

Ruotsinkielisen osaamisen ja vammaisten opiskelu mahdollisuuksien turvaaminen

Vammaisten ihmisten osallisuuden toteuttamisessa on tärkeää, että sopivaa ammattiosaamista on olemassa molemmilla kansalliskielillä. Ammattihenkilöstössä tällä hetkellä puutetta on muun muassa ruotsinkielisistä vammaistyön sosiaalityöntekijöistä, logopedeista, audionomeista ja psykoterapeuteista. Positiivista olisi, jos olisi myös ruotsinkielistä viittomakieltä taitavia päteviä opettajia.

Ruotsinkielisten vammaisten ihmisten opiskelumahdollisuuksien näkökulmasta ongelmallista on muun muassa pätevän taidealan koulutuksen puuttuminen (esimerkiksi kehitysvammaisille ihmisille). Toinen ongelma on koulutuspolun katkeaminen ruotsinkielisen erityisammattioppilaitoksen opintojen jälkeen.

Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Vammaisfoorumin mielestä on tärkeä huomioida vammaisten maahanmuuttajien erityisryhmä omana kohderyhmänään. Kotoutumiskoulutusten osalta olisi huomioitava koko perhe ja sen jäsenten erilaiset kotoutumisvaiheet. Nämä tulisi huomioida esimerkiksi vanhempien kotoutumiskoulutusten suunnittelussa ja siinä tuessa, mitä he koulutuksen aikana saavat. Tämä tarkoittaa kokonaisvaltaista tukea, jotta perhe-elämä ja koulutus nivoutuvat paremmin yhteen. Nyt monesti huolena on, että varsinkin vammaisen lapsen vanhemmat tai toinen heistä keskeyttää oman kotoutumiskoulutuksen lapsen vaativan hoidon takia. Myös omaishoitajille olisi taattava riittävä suomen tai ruotsin kielen opiskelu.

Lopuksi

Vammaisfoorumi näkee paljon hyvää koulutuspoliittisessa selonteossa. Se tarjoaa koulutusjärjestelmässä mahdollisuuden kehittyä suuntaan, jossa vammaisten opiskelijoiden tarpeet pystytään tulevaisuudessa ottamaan paremmin huomioon. Vammaisten ihmisten opiskelusta puhuttaessa on olennaista pitää mielessä, että opetuksella ja ohjauksella tulee olla riittävät resurssit. Edelleen on tärkeää muistaa, että vammaisten ihmisten opiskelun mahdollistaminen lähtee kokonaisvaltaisesta ja yksilöllisestä tarpeiden kartoittamisesta ja niiden täyttämisestä. Oppilaitosten tuleekin ylläpitää kiinteitä yhteyksiä niin kuntoutuksen toimijoihin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoihin. Näin voidaan varmistaa laadukkaan ja yksilöllisen tuen tarjoaminen opiskelijalle myös hänen siirtyessään työmarkkinoille.

Lisätietoja

Vammaisfoorumin puheenjohtaja Näkövammaisten liiton järjestöjohtaja
Sari Kokko 050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko
puheenjohtaja

Pirkko Mahlamäki
pääsihteeri